

DZIEJE ORIENTU

BOGDAN SKŁADANEK

HISTORIA PERSJI

Wydawnictwo Dialog(c) Copyright edycja elektroniczna

DIALOG

Bogdan Składanek

HISTORIA PERSJI

TOM II
OD NAJAZDU ARABÓW
DO KOŃCA XV WIEKU

Wydawnictwo Akademickie DIALOG
Warszawa

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

Redakcja i korekta: IWONA KUPIŃSKA

Okładka: KINGA WALTER

© Copyright by Wydawnictwo Akademickie DIALOG, 2008

Wydanie drugie poprawione

Wydanie elektroniczne, Warszawa 2014

ISBN e-pub 978-83-8002-028-3

ISBN mobi 978-83-8002-029-0

Wydawnictwo Akademickie DIALOG

00-112 Warszawa, ul. Bagno 3/218

tel./faks (+48 22) 620 87 03

e-mail: redakcja@wydawnictwodialog.pl

WWW: www.wydawnictwodialog.pl

Konwersja: [eLitera s.c.](#)

Wydawnictwo Dialog(c) Copyright edycja elektroniczna

BOGDAN SKŁADANEK – iranista, studiował na Uniwersytecie Warszawskim, w Leningradzie i w Teheranie. Specjalizował się w historii Persji wczesnego średniowiecza. W 1966 roku uzyskał stopień doktora, w 1977 doktora habilitowanego, w 1987 zaś tytuł profesora. Przez wiele lat pełnił funkcję dyrektora Instytutu Orientalistycznego Uniwersytetu Warszawskiego.

Ważniejsze publikacje:

Studia nad charydżytyzmem w Persji (rozproszone);

Gramatyka języka perskiego (wyd. I, Warszawa 1970, wyd. II, 1984);

Wieki milczenia, Warszawa 1980;

Abul Fazl Bajhaki – Historia sułtana Masuda, Wybór, przekład i komentarz..., Wydawnictwo Akademickie „Dialog”, Warszawa 1996;

Wprowadzenie do gramatyki języka perskiego, Wydawnictwo Akademickie „Dialog”, Warszawa 1997.

Wydawnictwo Dialog(c) Copyright edycja elektroniczna

Spis treści

Karta redakcyjna

Wstęp

Transkrypcja

Ważniejsze źródła: od najazdu Arabów do końca epoki Seldżuków

Teksty arabskie

Teksty perskie

Teksty autorów chrześcijańskich

Ważniejsze źródła: od wystąpienia Seldżuków do upadku Timurydów

CZEŚĆ I. POD WŁADZĄ KALIFATU

Rozdział 1. Najazd Arabów

Sytuacja polityczna przed najazdem

Podbój Persji: Qadisijja, Madain, Dżalula, Nehawand

Po Nehawandzie. Drugi etap podboju

Zdobycie Transoksanii

Rozdział 2. Kalifat Umajjadów

Początek okupacji

Dwie społeczności: od wrogości do zgody. Mawali

Tworzenie administracji

Podatki

Rozdział 3. Pierwsze kroki w stronę niepodległości

Rzut oka na sytuację polityczną

Opozycja abbasydzka i imamici

Powstanie Bihafarida

Kreowanie przywódcy Irańczyków: Abu Muslim

Wojna domowa Abbasydów z Umajjadami

Rozdział 4. Kalifat Abbasydów

Polityka i stosunki wewnętrzne za Abbasydów

Ustrój państwa

Władze najwyższe: kalif, dwór i wezyr

Administracja centralna i terenowa

Wojsko

Turcy w gwardii kalifów

Podatki

Dirhemy gitrifi

Nadania lenne i beneficja typu iqta

Irańczycy i Arabowie. Kultura i cywilizacja perska w kalifacie

Szuubijja

Rozdział 5. Iran pod władzą Abbasydów Walka o niezawisłość

Współdziałanie z nową władzą

Powstania w północnym Iranie

Powstanie Sunbada

Powstanie Muqanny

Powstanie chłopskie Babaka

Irańczycy na dworze Abbasydów

Pierwszy nieudany spisek: Barmakidzi

Powstanie Rafi b. Lajsa w Mawarannarze i jego następstwa

Trzecia wojna domowa w kalifacie: al-Mamun versus al-Amin

Druga próba opanowania kalifatu przez Irańczyków

CZEŚĆ II. ROZPAD TERYTORIALNY KALIFATU. PIERWSZE NIEPODLEGŁE PAŃSTWA NA TERENIE IRANU

Rozdział 6. Polityczne odrodzenie Persji

Tahirydzi

Charydźcy i polityczne ożywienie w Sistanie

Powstanie Hamzy al-Charydźi

Rozdział 7. Pełna niezależność od kalifatu

Saffarydzi

Powstania i ruchy społeczne w IX wieku

Powstanie plemienia Dżutt

Powstanie zandżów

Karmaci, ismailici, mutazylicy

Życie polityczne w północnym Iranie

Wybrzeże Morza Kaspijskiego. Państwa Alidów i Zijarydów

Dynastie Azerbejdżanu i Zakaukazia

Rozdział 8. Samanidzi i emirat w Bucharze

Powstanie emiratu

Turcy w emiracie. Gulamowie

Ustrój państwowy

Władze centralne

Władze terenowe

Miasta

Rządy gwardii tureckiej i upadek emiratu Buchary

Rozdział 9. Odrodzenie perskiej kultury i nauki

Poezja

Filozofia, medycyna i nauki ścisłe

Rozdział 10. Ożywienie polityczne w zachodniej Persji

Zajdycy i Mardawidż

Bujidzi. Niezależny emirat w zachodniej Persji

Bujidzi u szczytu potęgi. Adud ad-Daula

Adud ad-Daula i jego czasy

- Stosunki wewnętrzne w emiracie za Adud ad-Dauli
- Gospodarka
- Stosunki wyznaniowe pod rządami Adud ad-Dauli
- Dwór
- Emiraty Bujidów po śmierci Adud ad-Dauli
- Schyłek rządów Bujidów
- Najazd Seldżuków i likwidacja bujidskich emiratów

CZEŚĆ III. PANOWANIE NOMADÓW

Rozdział 11. Niewolnicy tureccy u władzy. Gaznawidzi

- Utworzenie emiratu
- Polityka zagraniczna
- Ustrój emiratu
 - Administracja
 - Finanse
 - Wojsko
- Czasy Mahmuda i Masuda
- Apogeum potęgi Gazny.
- Kwestia turecka
- Życie kulturalne w Gaznie: literatura i nauka
- Po Dandananie

Rozdział 12. Seldżuci

- Od zaczątków organizacji plemiennych do życia państwa pod Dandananiem
- Pokonanie Bujidów i zdobycie Bagdadu
- Stabilizacja władzy. Rządy Alp Arslana
- Ostatni z Wielkich Seldżuków
 - Wojsko
 - Polityka ekonomiczna
- Nizam al-Mulk, wezyr dwóch Wielkich Seldżuków
- Upadek sułtanatu. Od Malik-szaha do Sandżara
- Panowanie Sandżara i ostateczny upadek sułtanatu
- Rozpad dzielnicowy sułtanatu

Rozdział 13. Chorezmszahowie i pierwszy najazd Mongołów

- Niezależność Chorezmu
- Gospodarka Persji w XII/XIII w
- Powstanie państwa Mongołów
- Najazd Czingis-chana
- Ostatni chorezmszah i Mongołowie

Rozdział 14. Drugi najazd Mongołów i rządy ilchanów

- Podbój Iranu przez Hulagu
- Pierwsi Ilchanowie
- Ustrój państwa
- Sytuacja polityczno-społeczna przed reformami Gazana
- Gospodarka

System podatkowy

Czasy Gazana

Przebudowa państwa. Reforma Gazana

Ostatnie lata potęgi Ilchanów. Oldżajtu i Abu Said

Koniec panowania Mongołów

Rozdział 15. Iran po rozpadzie państwa ilchanów

Timur, Timurydzi i Turkmeni w Iranie

Pod rządami Timura

Timurydzi w zachodnim Iranie

Timurydzi we wschodnim Iranie

Gospodarka za Timurydów

Kultura i nauka w Iranie w epoce timurydzkiej

Zachodni Iran po upadku Timurydów. Karakojunlu i Akkojunlu

Kyzylbasze i Safawidzi

Dynastie

Literatura uzupełniająca

Przypisy

Seria „Dzieje Orientu”

Informacje o wydawnictwie

Wydawnictwo Dialog(c) Copyright edycja elektroniczna

WSTĘP

Najazd Arabów na Persję w połowie VII w. był najważniejszym wydarzeniem w jej dziejach. Ci ubodzy koczownicy z pustyni przynieśli ze sobą nową wiarę, islam, która w krótkim czasie zapanowała nad Persją, wypierając dawną, zoroastryzm. Wraz z usunięciem zoroastryzmu na margines, zostały zburzone fundamenty ustroju Persji sasanidzkiej. Dawna stratyfikacja społeczeństwa Persów, wielostopniowy podział na klasy i kasty, opierający się i wywodzący z tradycji, podtrzymywany przez zoroastryzm, religię państwową i umacniający go na zasadzie wzajemnej zależności, w nowych warunkach utracił rację bytu, bowiem zmieniły się reguły dzielenia nowokreowanego społeczeństwa, zmieniły się normy sformułowane w doktrynie przyniesionej i narzucanej Persom przez Arabów. W nowych warunkach nie było już miejsca dla dehkanów. Stopniowo byli spychani na sam dół; w XI w. termin dehkan zaczął oznaczać chłopca, wieśniaka i tak jest w perszczyźnie do dziś.

Zmiany w strukturze perskiego społeczeństwa dokonywały się powoli. Islamizacja Persji postępowała stopniowo i systematycznie, jednak do pełnego opanowania Iranu przez nową wiarę potrzeba było kilku stuleci, choć o zwycięstwie islamu zdecydowały pierwsze dekady po upadku państwa Persów. Gdy usunięte zostały dawne granice i Persja znalazła się pod jedną władzą i w tym samym kręgu kulturowym, razem z Azją Zachodnią, Egiptem i Azją Środkową, odmieniło się całe życie we wszystkich bez mała dziedzinach. Wszedł z użycia język średnioperski, acz nie nastąpiło to szybko, po kilku stuleciach zamarła twórczość w tym języku, przestano pisać teologiczne zoroastryjskie księgi. Na życie artystyczne i umysłowe zaczęły wpływać konstruktywnie prądy tworzące się w kalifacie. Pod ich działaniem wykształciła się literatura piękna w języku nowoperskim, dziś nazywanym klasycznym, literatura naukowa, w tym historyczna, pisana po arabsku także przez Irańczyków. Obserwujemy radykalne zmiany w sztukach plastycznych, zanikają dawne i powstają nowe wzory i kanony estetyczne, rozwija się nowy styl w architekturze, w malarstwie, nawet inaczej zaczynają patrzeć na świat badacze w dziedzinie nauk ścisłych.

Klęska Persów w kilku bitwach to nie tyle upadek państwa, ile całkowity jego rozpad, trwający kilka wieków. Fakt ten niezbicie dowodzi, że przyczyn zwycięstwa Arabów, których wojska liczebnością, stopniem wyszkolenia ani w końcu uzbrojeniem nie górowały nad armią perską, szukać należy nie w taktycznej przewadze najeźdźców, ale wewnątrz perskiej społeczności niezdolnej do dalszego samodzielnego politycznego egzystowania. Gdyby klęska nie nadeszła od strony pustyni arabskich, śmiertelny cios zadaliby albo Bizantyjczycy od zachodu, albo koczownicy ze środkowoazjatyckich stepów. Wydaje się, że w następstwie pełnego wewnętrznego rozkładu perskiego społeczeństwa los ich państwa był przesądzony na wiele lat przed atakami Arabów.

Po upadku dynastii Sasanidów państwo perskie już nigdy w dawnych granicach się nie

odrodziło. Nastąpił trwający kilka stuleci podział dzielnicowy. Początkowo terytorium dawnej Persji było podzielone na władztwa, na gorzej lub lepiej rządzone emiraty i państewka, opanowane przez Irańczyków. Irańczycy pierwszy krok w kierunku uniezależnienia się od kalifatu uczynili w początkach IX w. Przewodzili temu ruchowi Tahirydzi, za nimi poszli Saffarydzi i wasale Tahirydów, Samanidzi. Pojawienie się Samanidów zapowiadało nową jakość w dziejach Persji. Sogd (Su ghd), w starożytności podlegający Persji Achemenidów, w czasach sasanidzkich znajdujący się na dalekich kresach świata irańskiego, teraz – reprezentowany przez tamtejszych feudałów – stał się centrum kulturalnym Iranu. Na stulecia X i XI, kiedy notujemy niebywałe ożywienie w każdej dziedzinie życia społecznego, przypada początek procesu, którego wynikiem była dominacja polityczna Irańczyków w kalifacie. Doszło do takiego przetasowania sił, że protektorami kalifów stali się szyicy i irańscy Bujidzi.

Odbudowa potencjału intelektualnego Persji w dobie tzw. renesansu – tego okresu jesteśmy skłonni nie doceniać – dała społeczeństwu perskiemu siły do przetrwania następnych kilka burzliwych stuleci, kiedy nastąpiły czasy tureckiej dominacji. Turcy wprawdzie opanowali tylko część Iranu, później – poczynając od najazdu Seldżuków – podporządkowali sobie cały kraj. Lata ich rządów zapisały się pozytywnie. W czasach ich panowania, tj. Seldżuków, Gaznawidów i chorezmszahów, obserwujemy w Iranie wysoki poziom nauk, dobrze rozwiniętą literaturę, przede wszystkim poezję, ale także prozę. Stan umiarkowanej prosperity trwał do pojawienia się Czyngis-chana i jego hord.

Po upadku sułtanatu Seldżuków aż do najazdu Mongołów w XIII w. Persja była podzielona na dwie strefy – zachodnią i wschodnią. W obu częściach życie polityczne i kulturalne potoczyło się różnymi drogami. Wschodnia część niezmiennie podlegała wielostronnym wpływom Mawarannahru, w zachodniej – związanej z Armenią, Irakiem i Azją Przednią – stosunki ułożyły się inaczej. Osiągnięcia Zachodu nie były imponujące w porównaniu z tym, do czego doszedł Wschód.

Ponownego zjednoczenia Iranu dokonali Ilchanidzi (Mongołowie), ale było to opłacone ogromnymi stratami materialnymi i w potencjale ludzkim. Utworzone na tych gruzach państwo nie było państwem Persów, nastąpiła jedynie pewna stabilizacja stosunków wewnętrznych, feudalizacja gospodarki itd., co dokonywało się dzięki sile całego obozu mongolskiego, później – paradoksalnie – dzięki jego słabości i słabości ościennych państw. To było powodem, że w tym rejonie nie toczono wielkich i krwawych wojen. Na wschodzie panowały niedobitki sułtanatu Ilchanidów, na zachodzie pseudopaństwowe organizmy, tworzone przez koczujące w zachodniej Persji i w Iraku plemiona turkmeńskie. Ten stan politycznego zastoju i państwowej degradacji trwał do początku XVI w. Wówczas politycznego i kulturalnego odrodzenia Persji dokonali Safawidzi, wywodzący się z tureckich plemion północnego Iranu. Tureccy Safawidzi, choć byli etnicznie – a więc językowo i kulturalnie – obcy Irańczykom i tworzyli zamknięty klan tureckich skrajnie szyickich plemion kyzylbaszów, nawiązali do perskiej państwowej przeszłości, przywracając na przykład tytuł szahinszaha nieużywany od śmierci ostatniego z Sasanidów. Rozwinęli i narzucili w tworzonym przez siebie państwie

szyzm, który dziś wyróżnia Persów (Irańczyków) w świecie islamu. Na wystąpieniu Safawidów kończy się II tom.

Cezura przyjęta dla II tomu „Historii Persji” jest uzasadniona. Wyjściowy punkt stanowi najazd Arabów, punktem docelowym jest przełom XV i XVI stulecia. Na te czasy przypadło zjednoczenie kraju i zmiana orientacji religijnej na szyicką. Doszło wówczas do odnowienia Persji w granicach zachowanych do dziś z niewielkimi zmianami.

Transkrypcja

Transkrypcję oparłem, z pewnymi modyfikacjami, na systemie przyjętym w Encyklopedii Islamu. Niestety, całkowita jednolitość nie jest możliwa z powodu równoczesnego występowania imion arabskich, irańskich i tureckich. Chcąc zaznaczyć odrębność wymowy perskiej i tureckiej od arabskiej, trzeba było poczynić pewne odstępstwa od sztywnych reguł. Imiona z okresu klasycznego, zarówno perskie jak i arabskie, transliteruję według zasad arabskich, imiona tureckie, zależnie od częstotliwości ich występowania i stopnia ziranizowania, czytam po turecku lub po persku. W nazwach dzielnic, miast i prowincji stosuję dzisiejszą wymowę, zaznaczając ich lekcję klasyczną, najczęściej arabską. Stosowana transliteracja jest zgodna z pisownią polską z wyjątkiem zapisu dyftongu aj, a więc Husajn, a nie Husain, Zajd, nie Zaid.

Litera Transkrypcja Zapis uproszczony

ا	ā, a, i, u	a, i, u
آ	ā	a
ب	b	b
پ	p	p
ت	t	t
ث	ṯ	s
ج	ǧ	dż
چ	č	cz
ح	ḥ	h
خ	ḫ	ch
د	d	d
ذ	ḏ	z
ر	r	r

ز	z	z
س	s	s
ش	š	SZ
ص	ṣ	s
ض	ḍ	d, z
ط	ṭ	t
ظ	ẓ	z
ع	‘	–
غ	gh	g
ف	f	f
ق	q	q w tur. k
ك	k	k
گ	g	g
ل	l	l
م	m	m
ن	n	n
ه	h	h
ة	at, a	at, a
و	w, ū, aw	w, v, u, au
ی	ī, j, aj	i, j, aj
ر	’	–

Wydawnictwo Dialog(c) Copyright edycja elektroniczna

Ważniejsze źródła: od najazdu Arabów do końca epoki Seldżuków

Teksty arabskie

Podstawowym źródłem naszej wiedzy o okresie obejmującym lata od najazdu Arabów w połowie VII w. do końca rządów Seldżuków (poł. XII w.) są prace autorów muzułmańskich, pisane po arabsku. Niestety, powstawały one kilka stuleci po opisywanych w nich wydarzeniach, autorzy tych kronik opierali się na tekstach wcześniejszych, dla nas

niedostępnych, rzadko mając do nich stosunek krytyczny. Ponadto tylko część wspomnianych dzieł możemy zakwalifikować do prac historycznych, kronik czy annałów. Wiele z nich to słowniki i encyklopedie, odpowiadające treścią, a niekiedy także formą, współczesnym leksykonom. Tu w pierwszej kolejności należałoby wymienić „Indeks” (*Kitāb al-fihrist* lub tylko *Fihrist*) an-Nadima (*Ibn an-Nadīm*), zmarłego w 995 lub 998 r., który jest przeglądem arabskiego piśmiennictwa, przede wszystkim literatury historycznej. Drugim ważnym dziełem jest kompendium, poświęcone genealogii wybitnych postaci życia umysłowego i politycznego świata muzułmańskiego. Ogromny zawarty tam materiał zestawił i opracował w „Księdze rodowodów” (*Kitāb al-ansāb*) as-Samani (as-Sam‘ānī), (1113–1167), Arab rodem z Marwu. Do tej samej grupy dzieł należy „Księga genealogii szlachejnych ludzi” (*Kitāb ansāb al-ašrāf*), którą opracował znany historyk Balazuri (Balādurī) (zm. 892). Z tego dzieła ocalały tylko dwa tomy. Do grupy słowników i encyklopedii należą także Chorezmiiego (al-Ḥwārizmī) „Klucze do wiedzy” (*Mafāti ḥal-‘ulūm*).

Najważniejszy korpus tekstów historycznych, z których dowiadujemy się o najeździe Arabów na Persję i o pierwszych dwóch wiekach ich panowania, powstał w IX w. Spomiędzy skompilowanych wówczas dziejów na pierwszym miejscu należy umieścić historię powszechną, napisaną – podobnie jak inne z tego okresu – po arabsku przez historyka i teologa Tabarięgo^[1] (aṭ-Ṭabarī) (838-923), Irańczyka pochodzącego z nadkaspjskiej prowincji Tabarystan (Ṭabaristān), obecnie nazywanej Mazanderaanem (*Māzanderān*). Historia ta nosi tytuł „Historia proroków i królów” (*Ta’rīḥ ar-rusul wa’l-mulūk*). Pełny, wielotomowy przekład na angielski, zatytułowany „The History of aṭ-Ṭabarī”, wydał State University of New York Press. Edycja jest dziełem wieloosobowego zespołu tłumaczy z różnych ośrodków naukowych – amerykańskich i spoza USA. Tabari korzystał z wcześniejszych opracowań (annałów), które obszernie cytuje i które dotarły do nas tylko we fragmentach, jak na przykład „Historia Bagdadu” (*Ta’rīḥ Baghdād*), napisana przez Irańczyka Ibn Abu Tajfura (Ibn Abū Tajfūr). Tabari zamieścił wiele cytatów z pracy historyka al-Madiniego (al-Madīnī), którego tekst nie ocalał.

W 963 r., pod rządami irańskiej dynastii Samanidów, ukazał się, obejmujący tylko część tekstu arabskiego, nie dosłowny lecz autoryzowany perski przekład *Tabarięgo*, który wyszedł, jak chce tradycja, spod pióra ówczesnego samanidzkiego wezyra Balamiego (Abū ‘Alī Bal‘amī), choć nie można wykluczyć, że był on tylko inicjatorem i być może fundatorem tego przedsięwzięcia. Przekład Balamiego został oparty na pełnej wersji „Historii”, która niestety nie zachowała się.

Drugim dokumentem historycznym wielkiej wagi jest „Historia” (*Ta’rīḥ*), którą napisał pochodzący z Chorasanu Jaqubi (Aḥmad ibn abī Ja‘qūbī), zmarły w 892 r. Jaqubi, rozpoczynając opis dziejów od ich zarania (podobnie uczynił Tabari), zakończył go na wydarzeniach roku 872/873. W jego „Historii” znajdujemy wiele wiadomości, jakich nie ma w innych kronikach. Irańczykiem był także Dinawari (Abū Ḥanīfa ad-Dīnawarī, zm. ok. 896 r.), autor „Księgi długich wiadomości” (*Kitāb al-aḥbār a-īwāl*), zawierającej szereg danych

odnoszących się do dziejów Persji już po klęsce pod Qadisiją (Qādisijja), w tym także opisy antykalifackich powstań w Persji.

Podbój przez Arabów, jego przebieg i następstwa, relacjonuje – niekiedy z drobnymi szczegółami – Balazuri w księdze „Podbojów krajów” (*Futūḥ al-buldān*), której znaczną część autor poświęcił wojnie w Persji.

Krótki rys historyczny, mający inny układ niż wymienione wyżej kroniki wyszedł także spod pióra Irańczyka, Hamzy al-Isfahaniego (Ḥamza al-Isfahānī) i nosi tytuł „Historia wybitnych królów tej ziemi i proroków” (*Kitāb ta’rīḥ sanī mulūk al-ard wa’l anbiyā*). Dzieło Hamzy al-Isfahaniego nie jest kroniką w stylu Tabariego czy Jaqubiego. Jest to niewielka, ale z uwagi na jej koncepcję bardzo ciekawa praca, miejscami złożona z biogramów ważniejszych postaci. Przyjęty układ pokazuje, że celem, jaki przyświecał autorowi, było przywrócenie Persom pamięci o ich minionych wiekach. Hamza sięga do czasów Achemenidów, mimo że o nich wie bardzo mało, następnie przechodzi do Sasanidów, o których także niewiele umiał powiedzieć, ale mając „Historię” w ręku nieodparcie odnosi się wrażenie, że Hamza chciał wzbogacić wiedzę rodaków o kulturalnej przeszłości Persji. Czynione przez Hamzę al-Isfahaniego próby przybliżenia pradawnych dziejów wskazują, że żyjąc w czasach odrodzenia perskiej kultury, w latach tzw. perskiego renesansu (Hamza dzieło ukończył ok. 961 r.), należał do perskiej, antykalifackiej opozycji, której poglądy były charakterystyczne dla zachodniego Iranu, gdzie rządzą Bujidzi, i dla wschodniego, znajdującego się pod panowaniem Samanidów i Gaznawidów.

Wydawnictwo Dialog(c) Copyright edycja elektroniczna

Pochodzący z Gorganu (ar. Ğurġān), ale tureckiej narodowości, as-Suli (a-ūlī), jest autorem wydanej tylko we fragmentach historii Abbasydów, zatytułowanej „Strony z wiadomościami o rodzie Abbasa i poetów [tamtych czasów]” (*Awraq abār al-‘abbās wa aš-š‘ārihim*). Jest to praca z zakresu historii politycznej okresu Abbasydów, obejmująca lata 750-866 r. n.e. As-Suli zmarł w 946 r.

Dzieje dynastii Abbasydów bardzo wnikliwie opisał Pers Ibn Muszkujie, znany pod zarabizowaną formą imienia Ibn Miskawaih (wł. Ibn Muškujie), w obszernym dziele „Księga doświadczeń narodów” (*Kitāb taġārīb al-umam*), znanym także pod tytułem angielskiego przekładu „Eclipse of the Abbasid Caliphate”, który różni się od tytułu oryginału, ale oddaje istotę treści. Ibn Miskawaih zmarł w podeszłym wieku w 1030 r. w rządzonej przez Bujidów Bagdadzie. „Eclipse”, poczynając od opisu wydarzeń z roku 912/913 (300 r. h.), jest pracą oryginalną i bardzo cenną.

Ważne miejsce w piśmiennictwie historycznym zajmuje dzieło Tha‘alibiego ^[2] (as-Sa‘ālībī) (zm. 1038), Irańczyka, jedno z kilku, jakie wyszły spod jego pióra, poświęcone historii Persji pt. „Sławne czyny z życia królów i wiadomości o nich” lub po prostu, jak zatytułował tłumacz H. Zotenberg, „Histoire des rois des Perses” (*Kitāb al-ġhurūr fī sijrat al-mulūk wa aḥbārihim*). Dzieje Persji Tha‘alibi zaczął od czasów starożytnych. Jeden tom przeznaczony na opisanie czasów kalifatu, jego upadku oraz panowania muzułmańskich dynastii w X w. i początkach wieku XI. Godne odnotowania są także jego „Przyjemna wiedza” (*Laa if al-ma‘ārif*), „Unikalna

epoka pod względem doskonałości ludzi tej epoki” (*Jatīmat ad-dahr fīmahasin ahl al-‘ar*), a także „Ciąg dalszy Jatimy” (*Tatimmat al-jatīma*).

Panowanie Mahmuda (Mamūd ibn Sebūktigin) z dynastii Gaznawidów, jednego z najwybitniejszych władców Wschodu, opisał urodzony w Persji, w okolicach Raju, Utbi (Abū al-‘Utbi). Podobnie jak wspomniany wyżej as-Samani, Utbi wywodził się z Arabów, którzy niegdyś osiedlili się w Iranie. W „Historii Prawicy” (*Ta’rīḥ al-Ja-mīnī*)^[3] Utbi opisał panowanie Mahmuda z Gazny.

Inaczej niż pozostali kronikarze ujął tematy historyczne al-Masudi (Abū’l Ḥasan ‘Alī ibn al-Ḥusajn al-Masūdī), podróżnik, który wiele jeździł po świecie – bywał także w Iranie – i w obszernej pracy, noszącej bardzo poetycko brzmiący tytuł „Złote łąki i kopalnie drogich kamieni” (*Murūḡ ad-dahab wa ma‘adin al-ḡawāhīr*)^[4], zebrał wiele wiadomości z różnych dziedzin i różnej wagi. Jest to zbiór rozmaitych opowieści, anegdot i informacji historycznych, obyczajowych, a nawet gospodarczych, z których część odnosi się do Persji. Masudi jest także autorem równie cennej, specjalistycznej rozprawy z pogranicza geografii i astronomii, zatytułowanej „Księga przewidywań i sprawdzań” (*Kitāb at-tanbīh wa’l iṣrāf*).

Historyk Ibn al-Asir (Ibn al-Aṣīr) (1160-1234), który opisał również dzieje tureckiego atabegostwa (księstwa) w Mosulu, jest autorem obszernej historii powszechnej, zatytułowanej „Całość wiadomości z historii” (*Al-Kāmīl fī’t-ta’rīḥ*). Jest to historia świata muzułmańskiego, będąca bardzo ciekawym i zarazem cennym uzupełnieniem innych, wcześniejszych kronik, np. Tabariego, czy Jaqubiego, ponieważ Ibn al-Asir korzystał z materiałów, których nie mieli w rękach jego poprzednicy, a które do nas nie dotarły. Dzięki temu znajdujemy u niego wiadomości, jakich nie znajdziemy u innych autorów.

Odrębny dział tworzą teksty zaliczane do geograficznych opisów krajów muzułmańskich i traktaty z zakresu teorii prawa. W tej grupie prac, wydanych w XIX w. w serii BGA (Bibliotheca Geographorum Arabicorum), wielką wartość mają wszystkie, także tu niewymienione. Są one istną kopalnią wiedzy o sytuacji gospodarczej. Niektóre z nich są wysoce specjalistyczne, jak na przykład Ibn Rusta, *Kitāb al-al‘aq an-nafīsa*. W tej kategorii do najważniejszych z naszego punktu widzenia zaliczymy: „Księgę krajów” (*Kitāb al-buldān*) Jaqubiego z 891 r., autora wspomnianej wyżej „Historii”, a także mającą identyczny tytuł pracę Ibn al-Fakiha al-Hamadaniego (wł. Abū Bakr Aḥmad al-Hamadani), która ukazała się ok. 902 r. oraz najpoważniejszą tu publikację, napisaną w końcu X w. przez Muqaddasiego (Muqaddasī vel Maqdisī), „Opis imperium muzułmańskiego” (*Kitāb aḥsan at-taqāsīm fī ma‘arifat al-aqālīm*), znaną pod łacińskim tytułem „Description Imperii Moslemici”. Podobny charakter mają „Granice świata” (*Hudūd al-‘ālam*), pozycja bardzo cenna jeśli chodzi o obszary wschodniej Persji.

Dwie dekady po ukazaniu się tekstu Ibn al-Fakiha, około roku 933, inny Pers wywodzący się z centrum Farsu, Istachri (al-Iṣṭāḥrī) opracował bardzo szczegółowy przewodnik dla kurierów i podróżników pt. „Drogi państw” (*Kitāb masalik al-mamālik*), który został w krótkim czasie przetłumaczony na perski i uzupełniony dokładnymi mapami, rysowanymi oczywiście zgodnie

z obowiązującymi wówczas regułami. Przewodnik Istachriego został poszerzony za jego wiedzą przez Ibn Hauqala (Ibn Ḥauqal), który z kolei swojej rozprawie, zapewne dla odróżnienia jej od pozycji Istachriego, nadał nieco odmienny tytuł: „Drogi i państwa” (*Kitāb al-masālik wa-l-mamālik*). Tytuł ten widocznie podobał się ówczesnym autorom, toteż inny Irańczyk, Ibn Churdadzbih (Ibn Ḥurdādbih lub Ḥurradādbih), zmarł ok. 912 r., nadał swojemu dziełu – zaliczanemu do dzieł geograficznych – również tytuł *Kitāb al-masālik wa'l-mamālik*. Dzieło to zawiera, prócz opisu miast i krain, dużo informacji ekonomicznych, ponieważ autor, będąc szefem poczty (wywiadu) w północno-zachodniej Persji, miał dostęp do oficjalnych dokumentów, których my oczywiście nie widzieliśmy. W grupie źródeł geograficznych nie można pominąć ogromnego i bardzo szczegółowego słownika geograficznego (4 tomy właściwego tekstu w wydaniu europejskim), Jaquta (Jāqūt) (1179–1229). „Słownik geograficzny” (*Muḡam al-buldān*), który Jaqut zestawiał w XIII w., zawiera ogromną ilość informacji z zakresu geografii, gospodarki, stosunków etnicznych itd. Jaqut, z pochodzenia Grek z Azji Mniejszej, w dzieciństwie został schwyty do niewoli przez Seldżuków i sprzedany arabskiemu kupcowi. Kupiec ów uczynił z niego bliskiego współpracownika w handlowych sprawach. Po jego śmierci Jaqut odzyskał wolność i wtedy zaczął podróżować; był także w Iranie. Rezultatem podróży jest wspomniany imponujący rozmiarami wielki słownik, z którym, pod względem objętości i rozległości zawartych informacji, w kręgu nauki muzułmańskiej nie może się równać żadne opracowanie aż do XX w.

Charakterystyczną cechą kultury umysłowej kalifatu były rozprawy na temat polityki podatkowej, tworzące zestaw bardzo dociekliwych traktatów politologicznych. Jednym z autorów tego typu dzieł był żyjący w połowie VIII w. na dworze kalifa Haruna ar-Raszida (Hārūn ar-Rašīd), jego doradca, a zarazem wybitny teoretyk prawa finansowego, Abu Jusuf Jaqub (Abū Jusūf Ja'qūb, zm. 798), autor obszernego traktatu „O podatku gruntowym” (*Kitāb al-ḥarāğ*^[5]), w którym omówił zasady prawne i etyczne (sic!) polityki finansowej państwa muzułmańskiego. Abu Jusuf był uczniem Abu Hanify (Abū Ḥanīfa), założyciela jednego z czterech głównych kierunków (szkół) interpretacyjnych obowiązujących w prawie muzułmańskim, tzw. szkoły hanafickiej. Drugi traktat, także o podatkach, pod identycznym tytułem co poprzedni „O podatku gruntowym” (*Kitāb al-ḥarāğ*), jednak o mniejszej wartości poznawczej i nie tak szczegółowy, napisał żyjący w tych samych czasach Jahja ibn Adam (Jahjā ibn Ādam).

Teksty perskie

Obok arabskich, ważnym źródłem informacji są kroniki i opracowania, napisane po persku. Jest ich niewiele, nie są to tak obszerne historie jak Tabariego czy Jaqubiego, ale odnoszą się do poszczególnych krain, regionów, dzięki temu zawierają więcej szczegółów, które umknęły uwadze piszącym historie powszechne. Kroniki lokalne często powstawały w czasie bliższym opisywanym wydarzeniom, a ponadto ich autorzy, zajmując się niewielkimi obszarami, mogli zamieścić drobne, ale nie notowane nigdzie wiadomości – przez to dla nas bardzo cenne. Do tej

grupy źródeł zaliczymy anonimową „Historię Sistanu” (*Tārīḫi Sīstān*), w której znajdujemy wiele drobnych wiadomości z czasów podboju Sistanu przez Arabów, oraz Gardiziego (Gardizī) „Ozdobę historii” (*Zajn al-aḥbār*) zawierającą opis dziejów wschodniej Persji, tzn. prócz właściwej wschodniej Persji (Chorasanu i Sistanu), również Afganistanu. Kolejnym dokumentem w tym przedziale byłaby „Historia Buchary” (*Tārīḫi Buḥarā*) Narszachiego (Abū Bakr Muḥammad Naršaḫī), która przedstawia dzieje Sogdu od czasów najdawniejszych, legendarnych, do najazdu Karachanidów i upadku bucharskiego emiratu w XI w. Jest to bardzo ważny dokument, pozwalający poznać historyczną przeszłość Azji Środkowej (Sogdu). Natomiast *Tārīḫi Rujān*^[6], autorstwa Oulia Ullaha (Ouliā Ullāh), bardzo wyczerpująco opisuje dzieje dzisiejszego Gorganu.

Osobną pozycję w perskim piśmiennictwie zajmuje Abul Fazl Bajhaqi (Abū’l Fal Bajha ḡhi) i jego „Historia Masuda” (*Tārīḫi Mas’ūdī*), z której zachował się tylko fragment, obejmujący panowanie syna Mahmuda, emira Masuda (Mas’ūd). Od Bajhaqiego, który był wysokim urzędnikiem na gaznawidzkim dworze, dowiadujemy się, jak była prowadzona polityka w emiracie, jak działały jego agendy i urzędy, jak rozprawiano się z niewygodnymi ludźmi, jak snuto intrygi itd. Wszystko co opisał, autor znał z autopsji^[7].

Bliski formalnie „Historii” Bajhaqiego jest traktat umoralniający, poradnik i zarazem przewodnik po meandrach życia, pisany dla syna przez Kajkausa (Kajkā’ūs ibn Iskandar), członka upadłej dynastii perskiej z Gorganu. Dokument nosi tytuł „Księga Qabusa” (*Qābūs nāme*). Jej autor, Kajkaus, żył w czasach panowania emira Mahmuda z Gazny i był jego wasalem. Chronologicznie *Qābūs nāme* należy do czasów przedseldzuckich, ale z uwagi na tematykę, na którą złożyły się nie tylko porady życiowe dla potomka, lecz również ogólne rozważania na temat ustroju państwa i egzystencji w warunkach absolutnej monarchii, możemy postawić ją obok rozprawy zatytułowanej *Sijāset name* Nizam al-Mulka (Niām al-Mulk), pozycji wymienionej w części poświęconej literaturze czasów seldzuckich.

Teksty autorów chrześcijańskich

Ważnym źródłem są kroniki autorów syryjskich. Część z nich zachowała się w języku oryginału, część w arabskim przekładzie. Niektóre odnoszą się do wczesnego okresu ery muzułmańskiej. Większość tych dokumentów spisali nestoriańscy duchowni, których interesowały głównie dzieje ich kościoła, również ogólnie losy chrześcijan w Persji i w kalifacie. Z tego powodu najazd Arabów na zachodnią Azję i Iran postrzegali z punktu widzenia dziejów kościołów chrześcijańskich.

Do najwcześniejszych dokumentów należy pochodząca z VII w. anonimowa kronika syryjska nieznanego księdza nestoriańskiego, znana jako „Anonimowa syryjska kronika z VII w.”, opisująca religijne stosunki w Persji za Sasanidów i dokładnie najazd Arabów na Chozestan, zdobycie miast Szusztar (Šūštar) i Szusz (Šūš). Nieznany jest także autor „Nestoriańskiej historii”, znanej także jako „Kronika Seertu” (Seert – okręg w Kurdystanie). Kronika powstała

nie wcześniej niż w IX w., a jej treścią są sprawy związane z kościołem nestoriańskim, rozważane na tle dziejów Bizancjum, Persji i najazdu arabskiego w VII w. Opis wydarzeń doprowadza do końca tego stulecia. Mamy zatem przedstawiony sam najazd muzułmanów i pierwsze lata panowania kalifów. Główny akcent został położony na opis sytuacji chrześcijan pod rządami nowej władzy. Innym dziełem z tego zakresu jest „Księga symboli” (*Kitāb al-unwan*). Jest to historia powszechna, napisana przez biskupa Menbidžu, Agapiusa, będąca opisem dziejów kalifatu Umajjadów, przedstawiona na tle dziejów kościoła w Bizancjum.

Wydarzenia, poczynając od wojny persko-bizantyjskiej w VII w., opisuje „Kronika” Michała Syryjczyka, patriarchy kościoła jakobitów w Antiochii. Autor był znaną osobistością kościoła wschodniego w 1. poł. XII w. Jego dzieło jest chronologicznym i synchronicznym zestawieniem wydarzeń w Bizancjum i krajach sąsiednich. Dokładnie są przedstawione wydarzenia od 611 do 776 r. Materiał zawarty w kronice był na tyle cenny dla ówczesnych historyków, że dzieło bardzo wcześnie doczekało się przekładów na ormiański i arabski.

Ważne miejsce między syryjskimi dokumentami zajmuje późna, bo pochodząca z XIII w., kronika Bar Hebraei. Kronikarz ten opisał ostatnie lata panowania Sasanidów i wojnę z Arabami, ale autor – piszący tyle lat po opisanych przez niego wydarzeniach – widział dzieje Persji sasanidzkiej już wyłącznie jako fragment historii kalifatu.

Ważniejsze źródła: od wystąpienia Seldżuków do upadku Timurydów

Wydawnictwo Dialog(c) Copyright edycja elektroniczna
Dla tego okresu podstawowy trzon stanowią teksty pisane po persku i w większości przez perskich autorów. Są to przede wszystkim opracowania historyczne, kroniki. Za panowania Seldżuków nastąpił rozkwit historiografii. Dzieła z tych lat niestety w znacznym procencie nie dotarły do nas i znamy je tylko z cytatów lub wzmianek u innych autorów. Do nich należą m.in. „Życie i działalność króla Togryl-beka as-Saldżuki” (*Sīrat al-malik Tughrilbek^[8] as-Salḡūqī*), „Księga Malika” (*Mālik nāme*) czy „Źródła historii” (*Ujūn at-tawāriḡ*). Zaginęła, ale zachowała się w formie obszernego cytatu, kronika Hilala as-Sabiego (Ḥilāl aṣ-Ṣābi‘) zatytułowana „Historia” (*Ta’riḡ*), w której autor doprowadził relacje do 1056 r. Dzieło to kontynuował jego syn, Ibn Hilal as-Sabi (Ibn Ḥilāl aṣ-Ṣābi‘), przedłużając opis o trzydzieści lat, do 1086 r. Ważnym dziełem jest praca Dżauziego (Ibn Ğauzī), zatytułowana „Uporządkowany [przewodnik] po historii królów i narodów” (*Al-muntaam fi ta’riḡ al-mulūk wa’l-umam*), gdzie odnajdujemy cytaty z zaginionych dzieł, m.in. Sabiego. „Przewodnik” Dżauziego to historia kalifatu od 871 r. do 1179 r.

Poczesne miejsce zajmują rozprawy politologiczne, natomiast mniej niż w poprzednich okresach powstało traktatów filozoficzno-historycznych. Na służbie u seldżuckiego sułtana Iraku, Togryla III (Tughrilbek III) (1175-1194), był Irańczyk Rawandi (Naḡm ad-din Rāwandī), rodem z miasta Rawand, leżącego koło Kaszanu, autor napisanej po persku, ale pod arabskim tytułem, historii sułtanatu seldżuckiego „Ukojenie dla serc i cud radości” (*Raḡat aṣ-ṣudūr wa ājat as-surūr*), w której – prócz dziejów sułtanatu – opisał obyczaje panujące na dworze. Podał

w niej szereg ważnych informacji o położeniu poddanych, o nadużyciach aparatu podatkowego i o samowoli tureckich feudałów. Książka odnosi się głównie do dziejów zachodniego Iraku, jednak może powiedzieć wiele, na zasadzie analogii, o warunkach życia ludności osiadłej pod seldżuckim panowaniem w całym Iranie, a szczególnie w Iranie zachodnim. Rawandi bardzo dokładnie relacjonuje wydarzenia związane z marszem Seldżuków na zachód, zdobywaniem przez nich Iranu i wojną z Bizancjum. Innym źródłem informacji o okresie seldżuckim jest stosunkowo nieduży, ale bardzo zwarty stylistycznie tekst, być może dlatego, że napisany po arabsku, „Wiadomości o państwie Seldżuków” (*Aḥbār ad-daulat as-salğūqijja*)^[9]. Jego autorem jest Sadr ad-Din al-Husajni (Ṣadr ad-Dīn al-Ḥusajnī).

Centralne miejsce w materiale źródłowym zajmuje wielki politologiczny traktat o reformowaniu państwa Seldżuków panujących w Persji. Autorem jego jest minister dwóch najwybitniejszych władców tej dynastii, Alp Arslana i Malik-szaha (Malik-šāh), Nizam al-Mulk (Niāzm al-Mulk). Jest on znany pod tym mianem, ale był to jego honorowy tytuł, odpowiednik współczesnych orderów, znaczący ‘Porządek państwa’. Nizam al-Mulk, Irańczyk, pochodził z Tusu (Tūs), dzisiejszy Maszhad. Napisał traktat o naprawie seldżuckiego sułtanatu pt. „O rządzeniu” lub „O polityce” (*Sijāset nāme*). Niestety, jest to tylko teoretyczne opracowanie, właściwie projekt ratowania sułtanatu seldżuckiego przed całkowitym rozczłonkowaniem, do czego nieuchronnie prowadził system nadań feudalnych ziem. Traktat ukazał się kilkanaście lat po śmierci Nizam al-Mulka i przed jego opublikowaniem tekst został poddany obróbce przez anonimowych redaktorów, którzy oryginał uzupełnili nowymi rozdziałami i przypowieściami. W wersji, w jakiej dotarła do nas ta rozprawa, wspomniane dodatki stanowią około 10 proc. całości.

Z okresu seldżuckiego mamy ponadto kilka kronik lokalnych, które zawsze bierzemy pod uwagę. Są to Isfandijara (Ibn Isfandijār) „Historia Tabarystanu” (*Tārīḫi Tabaristān*), Ibn Funduqa (Ibn Funduq) „Historia okręgu Bajhaq” (*Tārīḫi Bajhaq*) i Ibn Balchiego (Ibn Balḫi) „O Farsie” (*Fārs nāme*).

Najazd Mongołów zrujnował Iran, mimo to pod ich panowaniem powstały wartościowe dzieła historyczne. Niektóre z nich pisano na zamówienie i na potrzeby mongolskiego dworu. Dzięki temu autorzy owych traktatów mieli dostęp do archiwów i znali kulisy polityki Ilchanów. Jednym z autorów tego okresu jest wspomniany wyżej Ibn al-Asir, który był świadkiem pierwszego najazdu Mongołów na Iran. Wydarzenia te obserwował także Muhammad Nasawi^[10] (Muḥammad Nasawī), biograf ostatniego chorezmszaha, Dżalal ad-Dina (Ġalāl ad-Dīn). Nasawi, właściciel niewielkiego mająteczku w Chorasanie, urodzony w okręgu Nasa (Nasa), był sekretarzem Dżalal ad-dina i w swoich zapiskach, noszących tytuł „Życie sułtana Dżalal ad-Dina” (*Sīrat as-sultān Ġalāl ad-Dīn Mankubirtī*), szczegółowo opisał wydarzenia z lat 1218-1231, obejmujące najazd Mongołów pod wodzą samego Czingis-chana (Čzingis-ḥān). Bliską osobą Hulagu (Hülegü), dowodzącego drugim najazdem Mongołów, był Ata Malik Dżuwajni (‘Aṭa Malik Ğuwajnī), (1226-1283), Irańczyk wywodzący się z perskiej kasty urzędniczej, historyk, namiestnik Bagdadu z ramienia Ilchanów. Jego dziełem jest bardzo

obszerna „Historia zdobywcy świata” (*Tārīhi ġahāngušāī*). Obejmuje ona okres od początków najazdu Mongołów na Chorezm do 1258 r. Ważniejsze epizody w jego historii to zdobycie przez Hulagu Alamutu, centrum Asasynów, i zniszczenie ich zakonu.

Na przykładzie tego dzieła możemy obserwować zmiany zachodzące w języku perskim po najeździe. Na skutek wyniszczenia przez Mongołów perskiej wykształconej warstwy, język perski zaczął ulegać silnie obcym wpływom, nastąpił zalew obcego słownictwa, dokonywały się także zmiany w składni.

Astronomowi, będącemu na służbie u Hulagu, Nasirowi ad-Din Tusiemu (Našir ad-Dīn Tūsī), Irańczykowi z Tusy, (zm. w 1277) przypisuje się autorstwo bardzo ciekawego traktatu o systemie podatkowym za Mongołów. Całkiem odmienną, wybijającą się postacią epoki mongolskiej był uczonego i polityk, Raszid ad-Din (Rašīd ad-Dīn, Faḍl Allāh Hamādānī), żyjący w latach 1247-1318. Raszid ad-Din był wezyrem za panowania dwóch mongolskich władców, Gazan-chana (‘azan-hān) i Oldżajtu (Ölġejtü). Raszid ad-Din urodził się w Hamadanie w rodzinie żydowskiej. Kształcony na lekarza, w tej roli wstąpił na służbę chana Abaka. W wieku 30 lat przeszedł na islam. Karierę polityczną rozpoczął w 1298 r. Wkrótce mianowany wezyrem przez Gazan-chana, uważany jest za głównego architekta jego reform. Cieszył się ogromnymi wpływami. Największym jego osiągnięciem jako uczonego jest wielka historia Mongołów, zatytułowana „Zbiór historii” (*Ĝami’ at-tawārīh*). Są to do dziś najpełniej opracowane dzieje Mongołów od Czingis-chana po czasy Oldżajtu. Prócz tego dzieło zawiera zarys historii powszechnej od Adama, dzieje proroków i kalifów, wykaz perskich dynastii muzułmańskich, historię Chin, Indii i Żydów.

Obok monumentalnej historii Raszid ad-Dina wymienić wypada „Historię” Wassafa ^[11] (*Tārīhi Waššāf*). Autor doprowadził dzieje Mongołów w Persji do panowania Abu Saida (Abū Sa’īd). Tekst zawiera wielką ilość informacji o stosunkach politycznych i społecznych. Hamd Allah Mustaufi Qazwini (Ḥamd Allāh ibn Mušṭaufī al-Qazwīnī) jest autorem bardzo ważnego dzieła, poświęconego synowi Raszid ad-Dina. Nosi ono tytuł „Wybrana historia” (*Tārīhi guzīde*) i opisuje panowanie Mongołów w Iranie do 1329 r. Sam autor zajmował wysokie stanowisko w aparacie finansowym. Był poborcą podatkowym w okręgu Qazwinu (Qazwīn). Dzieło to, poddane wnikliwej analizie, okazało się istną kopalnią wiedzy. Hamd Allah Qazwini jest także autorem rozprawy z zakresu kosmogonii i geografii, zatytułowanej „Słodycz dla serc” (*Nuzhat al-qulūb*). W trzeciej, najbardziej wartościowej części, autor daje dokładny opis geograficzny Iranu pod rządami Ilchanów. Opisał wszystkie okręgi, m.in. podając informacje o sposobach nawadniania itd. Ogromne zasługi dla historiografii perskiej położyli dwaj inni historycy epoki timurydzkiej. Starszy z nich, Mirchand (Mīrh^wānd), jest autorem obszernej historii, noszącej arabski tytuł, ale napisanej po persku, „Ogród czystości” (*Raudat aš-šafā’*). Ostatnią część dokończył jego wnuk Chondemir (Ḥ^wāndamīr), autor historycznego traktatu „Przyjaciel biografii” (*Ḥabīb as-sijar*). Jest on autorem bardzo ciekawej pracy, zatytułowanej „Przewodnik po wezyrach” (*Dastūr al-wuzarā*), zawierającej życiorysy wezyrów aż do czasów timurydzkich.

Zapraszamy do zakupu pełnej wersji książki

Wydawnictwo Dialog(c) Copyright edycja elektroniczna

PRZYPISY

- [1] Szczegółowe dane bio- i bibliograficzne wymienionych tu muzułmańskich autorów, piszących po arabsku, podaje Carl Brockelmann w „Historii literatury arabskiej” (C. Brockelmann, *Geschichte der arabischen Literatur*, Weimar, Leipzig 1898; *Supplementbände* Leipzig 1937-1942). Pełną listę źródeł arabskich i perskich podaje B. Spuler w obszernej i wszechstronnej monografii *Iran in früh-islamischer Zeit*, Wiesbaden 1952. Późniejsze źródła bibliograficzne to przede wszystkim *The Cambridge History of Iran*. Bibliografię zawartości czasopism znajdziemy w wydawnictwie ciągłym „Index islamicus”.
- [2] Zastosowałem w tym wypadku odmienną transkrypcję (*th* zamiast *s*), ponieważ imię tego historyka jest znane w formie Tha‘alibi, a nie Sa‘alibi.
- [3] Jamīnī – honorowy tytuł Mahmuda z Gazny.
- [4] Za pierwszym, francuskim, wydaniem tekstu arabskiego z równoczesnym jego przekładem (Paris 1861-1877) przyjęło się początek arabskiego tytułu tłumaczyć jako „Złote łąki...”, fr. „Les prairies d’or...”, mimo że jest to przekład błędny, na co zwrócono już dawno uwagę. Ar. *murāğ*, lm. od *marğ*, należałoby w tym wypadku tłumaczyć przez ‘kopalnie’, ewentualnie ‘miejsca, gdzie się płucze złoto’.
- [5] Termin *ḥarāğ* można by rozumieć, uwzględniając jego późniejsze wariacje znaczeniowe, także ogólnie jako podatek dochodowy.
- [6] Dokładnie prowincji Rujān nad Morzem Kaspijskim.
- [7] Pewną orientację na temat *Historii* Bajhakiego może dać polskie tłumaczenie wybranych partii (Abul Fazl Bajhaki, *Historia sułtana Masuda*).
- [8] Ew. Tughril Beg. Dopuszczalny jest także zapisu Ṭughril Beg lub Togrilbeg.
- [9] Jest to skrót tytułu. Dla uzyskania pełnej wersji należałoby dodać: *Zubdat a-tavārīq fi aḥbār al-umara’ wa al-mulūk as-Salğūqijja*, „Esencja dzieł historycznych traktujących o seldżuckich emirach i królach”.
- [10] Dopuszczalne lekcje jego imienia: Nesawi lub Nisawi.
- [11] *Waṣṣāf* znaczy po ar. ‘panegirysta’. Właściwe jego imię to Šihāb ad-Dīn ‘Abd Allāh ibn Faḍl Allāh Širāzī. Znany jest także pod pseudonimem *waṣṣāf al-ḥazrat*, ‘Panegirysta Jego Wysokości’.

Seria

- Farhad Daftary, *Ismailici. Zarys historii*, Warszawa 2008
- Konrad Seitz, *Chiny. Powrót olbrzymia*, Warszawa 2008
- Hassan Ali Jamsheer, *Współczesna historia Iraku*, Warszawa 2007
- Mieczysław Jerzy Künstler, *Pierwsze wieki cesarstwa chińskiego*, Warszawa 2007
- Bogdan Składanek, *Historia Persji, Tom III. Od Safawidów do II wojny światowej*, Warszawa 2007
- Marek M. Dziekan, *Historia Iraku*, Warszawa 2007
- Barbara Stepińska-Holzer, Jerzy Holzer, *Egipt. Stulecie przemian*, Warszawa 2006
- Janusz Żebrowski, *Dzieje Syrii*, Warszawa 2006
- Hugh Kennedy, *Dwór Kalifów. Powstanie i upadek najpotężniejszej dynastii świata muzułmańskiego*, Warszawa 2006
- Krzysztof Dębnicki, *Konflikt i przemoc w systemie politycznym niepodległych Indii*, Warszawa 2006
- Georges Roux, *Mezopotamia*, Warszawa 2006
- Baabar, *Dzieje Mongolii*, Warszawa 2005
- Joanna P. Rurarz, *Historia Korei*, Warszawa 2005
- Krzysztof Dębnicki, *Współczesna historia Królestwa Nepalu*, Warszawa 2005
- Henry Corbin, *Historia filozofii muzułmańskiej*, Warszawa 2005

- Piotr Szlanta, *Persja w polityce Niemiec w latach 1906–1914 na tle rywalizacji rosyjsko-brytyjskiej*, Warszawa 2005
- *Historia nauki arabskiej. Tom III. Technika, alchemia, nauki przyrodnicze i medycyna*, Praca zbiorowa pod red. Roshdiego Rasheda, Warszawa 2005
- Curtis Andressen, *Krótką historia Japonii. Od samurajów do Sony*, Warszawa 2004
- Bogdan Składanek, *Historia Persji. Tom I. Od czasów najdawniejszych do najazdu Arabów*, Warszawa 2004
- Bogdan Składanek, *Historia Persji. Tom II. Od najazdu Arabów do końca XV wieku*, Warszawa 2003
- Henryk Zins, *Historia Zimbabwe*, Warszawa 2003
- *Historia nauki arabskiej. Tom II. Nauki matematyczne i fizyka*, Praca zbiorowa pod red. Roshdiego Rasheda, Warszawa 2001
- Henryk Zins, *Afryka i Europa, Od piramid egipskich do Polaków w Afryce Wschodniej*, Warszawa 2001
- Robert Piętek, *Wojna w dziejach Dahomeju od XVII do XIX wieku*, Warszawa 2001
- *Historia nauki arabskiej. Tom I. Astronomia teoretyczna i stosowana*, Praca zbiorowa pod red. Roshdiego Rasheda, Warszawa 2000
- Aleksander Bułatowicz, *Z wojskami Menelika II. Zapiski z podróży do Etiopii*, Warszawa 2000
- Marek Pawełczak, *Afrykańskie państwo Kilindich w XVIII i XIX wieku*, Warszawa 2000
- Ahmad Nazmi, *Commercial Relations between Arabs and Slavs (9th–11th centuries)*, Warszawa 1998
- Abul Fazl Bajhaki, *Historia Sultana Masuda*, Warszawa 1996

Wydawnictwo Dialog(c) Copyright edycja elektroniczna

Wydawnictwo Akademickie
DIALOG

specjalizuje się w publikacji książek dotyczących języków, zwyczajów, wierzeń, kultur, religii, dziejów i współczesności świata Orientu.

Naszymi autorami są znani orientaliści polscy i zagraniczni, wybitni znawcy tematyki Wschodu.

Wydajemy także przekłady bogatej i niezwyklej literatury pięknej krajów Orientu.

Redakcja: 00-112 Warszawa, ul. Bagno 3/219

tel.: +48 22 620 32 11, +48 22 654 01 49

e-mail: redakcja@wydawnictwodialog.pl

Biuro handlowe : 00-112 Warszawa, ul. Bagno 3/218

tel./faks: +48 22 620 87 03

e-mail: biurohandlowe@wydawnictwodialog.pl

www.wydawnictwodialog.pl

Serie Wydawnictwa Akademickiego DIALOG:

Wydawnictwo Dialog(c) Copyright edycja elektroniczna

- Języki Orientalne
- Języki Azji i Afryki
- Literatury Orientalne
- Skarby Orientu
- Teatr Orientu
- Życie po Japońsku
- Sztuka Orientu
- Dzieje Orientu
- Podróże–Kraje–Ludzie
- Świat Orientu
- Historia/Polityka
- Mądrość Orientu
- Współczesna Afryka i Azja
- Vicus. Studia Agraria
- Orientalia Polona
- Philologia Orientalis
- Literatura Okresu Transformacji
- Literatura Frankofońska
- Być Kobieta
- Temat Dnia
- Wieczory z Nauką
- Życie Codzienne w...

Prowadzimy sprzedaż wysyłkową